

Quaderns de Folklore

LA DECADÈNCIA CASTELLERA A TRAVÉS DELS SEUS CASTELLS (1889-1925)

*per Pere Ferrando i Romeu***Paraules clau:** castells, decadència castellera, Xiquets de Valls.**Resum:** El treball fa un seguiment de les escadusseres actuacions castelleres realitzades entre els anys 1889 i 1925, un període caracteritzat per la decadència experimentada pel món dels castells.**Abstract:** The work studies the scarce performances realised from 1889 to 1925. This was a period of decline for the world of *castells* (human towers).

Diversos han sigut els treballs que diferents autors han dedicat al tema de la decadència castellera que va sorgir a les darreries del segle passat i que va durar tot el primer quart del segle actual. Entre aquests treballs podríem citar el del ja traspassat Daniel Ventura titulat *L'època de la decadència dels castells dels Xiquets de Valls*, editat al desembre del 1982, on s'analitzen diferents aspectes —socials, culturals, econòmics, etc.— que d'una manera o altra van incidir en la davallada.

El que ens proposem, doncs, en aquest article, és fer un seguiment de l'esmentada època a través de les construccions que s'anaven bastint a les, cada cop més escadusseres, sortides castelleres. Podríem dir que les actuacions són l'estat visible de salut d'una colla i, per extensió, del moment casteller. Fer un seguiment, amb períodes de temps suficients, de les construccions que es bastien, ens permet comprovar els alts i baixos de l'activitat. Seguint el símil mèdic, és aquí on es demostra si hi ha malaltia o no; per a l'anàlisi, per trobar-ne les causes cal, com hem dit, consultar altres treballs.

Creiem que l'estat actual de recerca de dades sobre aquest període ens permet fer un dibuix força detallat del procés, tot i que no es poden descartar noves troballes que completarien l'esbós però que no creiem que modificarien significativament el traç que ens proposem donar a conèixer tot seguit.

1889

Si bé per Sant Joan, a Valls, dues seccions de les colles vallenques no van passar de fer el tres de set¹, per la Festa Major de Vilafranca es van fer "las atrevidas y perillosas torres de vuyt y de nou"² que no eren cap altra cosa que la torre de vuit, el pilar de set i

el tres de nou³. A Tarragona, per Santa Tecla, encara es bastí el quatre de nou i un altre pilar de set de part dels vallencs i un quatre de set de la colla tarragonina⁴. Ens trobem, doncs, amb els darrers castells de nou documentats. Si la notícia de Morant no ha sigut encara contrastada per cap altra font, la de Vilafranca sembla que no presenta cap dubte quan premsa escrita i testimonis coincideixen. Podem dir clarament que el 1889 fou el darrer d'una època esplendorosa. A partir d'aquí, acabats els castells de nou, la reculada que es produeix és de vertigen.

1890

El mateix Morant⁴ situa aquest any com el darrer que es va fer el tres de vuit aixecat per sota, sense cap altra font que puguem comentar.

1891

La paraula decadència surt ja a la premsa local del moment. És en el relat de l'actuació de la Candela vallencs on s'indica que "las collas no estuvieron a la altura de otras veces, no intentando siquiera el 'tres de nou', 'dos de vuit' y 'pilar de set' que, a no ser la decadencia en que se hallan la organización de las mismas, hubiera sido de cajón en tales fiestas"⁵. És la mateixa actuació que van fer un any i mig abans a Vilafranca, com hem vist. Potser va ser aquest aquest el màxim nivell de les darreres temporades "de nou". Per tant, no creiem que s'arribés a aconseguir el quatre de nou que Pere Català⁶ anomena en parlar d'aquesta actuació, entre altres coses també perquè, el segle passat, es feien molts més tresos de nou que no pas quates. El cinc de vuit possiblement també és un castell que hauria passat ja a la història abans de començar la dècada dels noranta.

1892

De la primera actuació datada dels Xiquets de Valls a Terrassa es conserva una fotografia en la qual es veu un tres de set.

1893

Afeccionats de l'Espluga de Francolí fan diferents pilars, entre ells el de cinc⁷.

1894

A la festa major del Vendrell, la Colla Vella vallencs descarrega el tres de set i el pilar de cinc⁸. A Vilafranca, per la seva diada patronímica, la Colla Nova no va poder fer una bona actuació "por carecer de personal necesario, que cada día va menguando, como es público y notorio"⁹ i a Torredambarra s'anuncia que els Xiquets de Valls aixecaran castells "de un piso más que de costumbre"¹⁰. Un pis més als castells de set? Creiem que aquestes serien ja les màximes aspiracions d'aquells castellers.

1895

Les tres colles que constituïen el panorama casteller vallenc van anar a la festa major vendrellenca i allí es va fer el tres de set per sota, la torre de sis, el cinc de set, el quatre de set amb agulla, diferents modalitats del pilar de cinc i el ja preuat quatre de vuit a càrrec, aquest, de la Colla Vella¹¹. També a Vilafranca la mateixa colla torna a assolir el mateix

castell¹² i el pilar de sis que, segons sembla, fou el darrer fet a Vilafranca durant la decadència. Hem passat, en el transcurs de sis anys, d'assolir el tres de nou a fer el quatre de vuit a la mateixa diada cabdal que representa la festa major vilafranquina, com a màximes fites de la temporada. Tot un exponent.

1896

La premsa del moment ho diu clarament: “Las ‘collas de Xiquets’, ni sombra de lo que antes eran, pues lo que ahora hacen como ‘grande’ lo hacían antes como ‘pequeño’”¹³. El sostre del quatre de vuit sembla que es volia trencar amb l’anunci fet a la festa major de Roda de Berà quan diu que “levantaran sus afamadas torres y entre ellas la dels tres pilans de vuit”¹⁴.

1897

Al Vendrell, novament els Xiquets de Valls “trabajaron con bastante acierto habiendo levantado de una manera acabada, como en sus mejores tiempos, el ‘castell de vuit’, la ‘torre de set’ y probarlo, sin conseguir acabarlo ‘lo pilá de sis’”¹⁵. A l’Espluga de Francolí, “las collas de castells de aquella villa quieren ensayar este año ‘los quatre de vuit’ y el ‘pilar de sis’”¹⁶ el primer dels quals, segons recordança de vells castellers, va fer-se amb l’ajut dels vallencs. Per Santa Úrsula, “una de las colles levantó el ‘quatre de vuit’ y el ‘dos de set’, que hacía años no habían intentado”¹⁷. A Valls, afegiríem nosaltres per tot el que hem vist fins ara. A la festa major de Vilanova anuncien que els Xiquets de Valls provaran “la torre de ocho, muchos años ha no verificado en nuestra villa”¹⁸. Amb tot plegat sembla que es produeixi una petita reviscolança dins el nivell de castells de vuit.

1898

A Vilafranca, es registra la darrera torre de set que va veure aquesta plaça, segons indica el cartell de la festa major del 1932. També es va fer el pilar de sis¹⁹.

1899

Les bones intencions de les colles es reflecteixen en els anuncis que fan als programes d’actes de les diferents sortides. Al Vendrell, diuen que vénen a “fer-hi lo Castell de vuyt”, i, a Reus, en el transcurs de les fires “formaran las célebres ‘castell de vuyt, pilar de sis y dos de set’”²⁰. El que no sabem és si tot plegat va quedar en això: en les intencions.

1900

En el transcurs de la festa major petita del Vendrell es fa el cinc de set, el tres de set per sota, dos pilars de cinc sense mans i el tres de sis. A l’Arboç, es descarrega el quatre de vuit i a Reus també es descarrega²¹. Tots dos resten immortalitzats en sengles fotografies. També hi ha una fotografia d’un quatre de set fet per Santa Tecla a Tarragona.

1901

Un altre camí, les festes de la Candela a Valls van representar l’enlairament de grans castells. La premsa local diu: “Hay que convenir en que las collas estan en decadencia.

No intentan siquiera, como era tradición en todas las fiestas, el tres de nou y el dos de vuit. Se contentaron con elevar el cuatro de vuit i el tres de set aixecat per baix²².” El quatre de vuit torna a ser anunciat, junt amb la torre de set i el pilar de sis, al programa de la festa major vendrellenca. Dels tres, es féu “lo castell de vuyt, molt fort, provant després la torre de set que caygué al trobar-se carregada, deixant de provar l’esbelt pilá de sis, que dubtem puguin fer-lo ja may més²³”. Pocs dies després, a Vilanova, es torna a anunciar “la atrevida torre de vuyt”²⁴. Un cop més les fotografies ens mostren els castells que es feien; així veiem com a Torredembarra aquells anys es bastí el tres i el quatre de set i, per Santa Tecla, a Tarragona, les dues colles presents s’atreviren amb el quatre de vuit i una almenys el va carregar.

1902

“A Vilafranca, el 1902, els castellers assoliren el quatre de vuit”²⁵. En el transcurs del primer concurs casteller de la història —fet a Barcelona per la Mercè— assoliren els castells següents: Colla Vella, tres de set per sota, quatre de set amb agulla, tres de set, torre de sis i pilar de cinc; Colla Nova, tres de set amb figuereta, quatre de set, tres de sis aixecat per sota, torre de sis i pilar de cinc.²⁶

1903

Un cop més la festa major vendrellenca va veure grans castells: el tres de set, un intent del pilar de sis i el quatre de vuit que és el darrer que tenim documentat com a descarregat.

1904

Sembla que els pilars de sis encara van aguantar un xic més la davallada. Lluís Solsona²⁷ recollia de fonts orals que vers el 1904 es van fer els darrers: l’un a Vilafranca i l’altre a Barcelona, tots dos duts al balcó. També la fotografia del pilar de sis alçat a l’Arboç és datada en aquests anys. Un altre, aquest cop ben documentat, és el que alçaren el Torraires de Montblanc durant les festes del barri de Sant Miquel, al setembre: “Aixecant (...) diferentes torras, entre ellas lo pilar de 6, y’l de 5 alsat per baix y’ls castells de 4 de 6, 4 de 7 y 3 de 7”²⁸. També elements locals, aquest cop de la Bisbal del Penedès, alçaren “entusiasmados los ‘tres pilans de sis’, ‘la torre de sis’ y ‘lo pilà de cinch’”²⁹.

1905-1906

Passem full d’un 1905 en blanc i veiem com el 1906 la regressió continua imparable. La premsa vendrellenca informa dels contactes amb l’Isidre de Rabassó anteriors a l’actuació de la festa major: “A causa de l’actual estat de las collas, no volgué comprometre’s de cap manera a fer el castell de vuit, com se pretenia”³⁰. Mentre, els Torraires de Montblanc fan el pilar de cinc i el tres de set.³¹

1907

A la festa major de Vilafranca hi va anar una colla improvisada de la vila de Gràcia que va fer castells de set i el pilar de cinc.³² Els montblanquins només aconseguiren fer el pilar de quatre.³³

1908

Emili Miró pensa que fou el Sant Fèlix vilafranquí d'aquest 1908 el que va veure el darrer quatre de vuit carregat de la decadència. La llenya va comportar, segons diferents testimonis orals, algunes lesions que devien acabar de desfer la ja mivada il·lusió de tornar a intentar cap castell important. En la mateixa diada es féu el quatre de set amb agulla.

1909-1925

Arribats a aquest punt en què els castells importants han desaparegut —quatre de vuit, torre de set i pilar de sis— anirem comprovant com la nova reculada situa el nivell casteller sota mínims, ja que castells d'una certa importància com poden ser el cinc de set i el tres de set per sota també van anar desapareixent, fins i tot abans que algun dels anteriorment citats. Què ens queda, doncs? Hem intentat trobar actuacions en què el màxim nivell assolit és poder descarregar el tres i el quatre de set. I ben poques, per cert...

1909: quatre de set, a Valls, al centenari de la batalla del Pont de Goi.

1911: quatre i tres de set de les dues colles vallenques a la celebració de la Candela. Els Torraires de Montblanc fan el pilar de cinc.

1913: pilar de cinc a l'arribada a Valls de la cantant Maria Barrientos. Quatre de sis a l'arribada al Vendrell del doctor Murillo. Fotografia de la Moixiganga d'Igualada bastint un tres de set. Fotografia d'un quatre de sis a la Bisbal, amb elements del poble. Castells de sis a Reus a les fires d'octubre.

1914: torre de sis a les festes constantinians de Reus. Arribada del general A. Comerma durant la festa major vallenca: tres de sis; a l'actuació central es fa el pilar de cinc amb porró i el tres de set. El mateix castell es descarrega per Santa Anna al Vendrell.

1915: a Barcelona, a primers de juny, hi actuen els Xiquets de Valls i fan el tres de sis.

1916: a Valls, col·locació de la primera pedra a la biblioteca, coincidint amb les fires de Santa Úrsula: tres de set, torre de sis, quatre de set amb agulla, torre de sis aixecada per sota i pilar de cinc. Amb tota la documentació a la mà podem dir, sense por d'equivocar-nos, que aquesta fou la millor actuació castellera de tot el decenni 1910-1920.

1917: els Torraires de Montblanc reapareixen i descarreguen el tres i el quatre de sis i el pilar de cinc i proven la torre de sis.

1918: a Valls s'inaugura la biblioteca tot fent coincidir els actes amb la Festa Major. Es fa el tres i el quatre de set, la torre de sis i el pilar de cinc. La premsa exclama: "Claro está que estas torres comparadas con las que veíamos treinta años antes (el tres de nou, el dos de vuit y el pilá de set) no son gran cosa. Pero mientras no degeneren más todavía pueden verse, todavía son castells: hay que conservarlos".

1919: a Vilafranca, s'assolí com a castell principal el tres de sis.

1920: de nou, a la plaça vilafranquina, una de les poques que va veure castells aquell any, es feren el tres, el quatre i la torre de sis, el pilar de quatre i un sol pilar de cinc al balcó.

1921: la Candela vallenca veié el tres i el quatre de set, la torre de sis neta i aixecada per sota i el pilar de cinc. A Valls mateix, a l'abril, es tornaven a fer el tres i el quatre de set, la torre de sis, un tres de sis net i un quatre de set amb agulla, que representa la fita

màxima dels darrers tretze anys. A Vilafranca, uns afeccionats locals fan diversos pilars de quatre. '

1922: per Sant Joan a Valls es fa el tres de set, la torre de sis, el tres de sis aixecat per sota i el pilar de cinc, el mateix que a Vilafranca, tret de la torre que es canvia pel quatre de set. Per Santa Úrsula, es descarreguen tots els castells esmentats.

1923: per Sant Joan, el tres de set tan sols es va poder carregar i el segon intent, del quatre de la mateixa alçada, no passa d'intent. Per Santa Úrsula es fa, com a màxim castell, el tres de set.

1924: l'única actuació en què podem documentar castells de set és a Vilafranca, on la Colla Nova va fer el tres i el quatre de set.

1925: la mateixa actuació vilafranquina portà a la Colla Vella l'assoliment d'un tres de sis; i, a la Nova, el quatre de set, mentre que el tres de set els caigué. Aquesta colla retornava al Vendrell després de vuit anys sense castells i va fer la torre de sis, el quatre de sis i el pilar de cinc. Per Santa Úrsula, es descarregà el tres de set, el tres de sis aixecat per sota i la torre de sis.

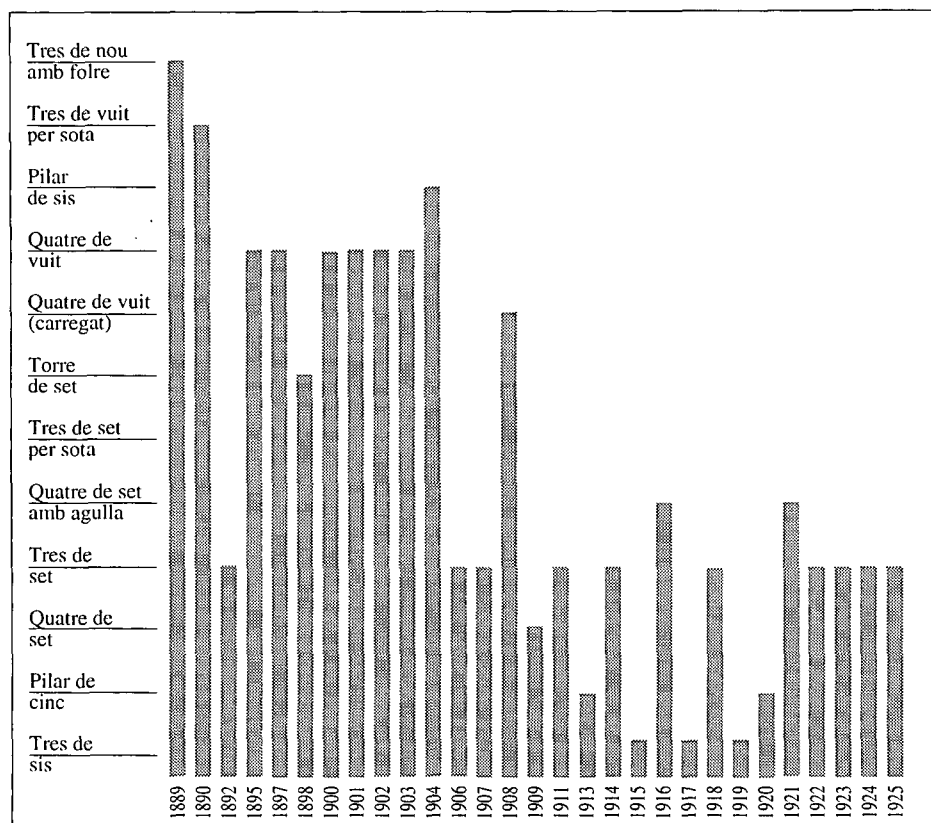


Fig. 1. Quadre de màxims castells per temporada (1889-1925)

Ve't aquí, doncs, el repàs de tots els castells de què tenim constància que es varen alçar durant l'etapa anomenada com la decadència castellerà. Creiem que l'exercici ens fa adonar de la constant davallada que va sofrir el món casteller, pràcticament sense cap índex de reviscolança que indiqués que allò es podria superar o, almenys, detindre la progressiva abatuda. Amb dinou anys (des del 1889 fins al 1908) es perden dos pisos, passant dels castells de nou als de set i molt probablement alguns anys fins i tot es van quedar amb els de sis.

Aquest és el retrat d'una part de la història castellerà que, tot i les benaurances de les que tenim la sort de poder gaudir actualment, no hem d'oblidar o com a mínim hem de conèixer i saber que no sempre han sigut tot flors i violes.

Aquest és, doncs, també un petit homenatge a tots els nostres avantpassats que van aguantar i van mantindre viu —sobrevivint— l'art de fer castells: als castellers, a l'afecció i a les places i poblacions que els van fer costat. Va ser un fil —molt prim, això sí— que va unir dues èpoques esplendoroses i que va resistir. Qui sap si sense aquesta connexió avui estaríem revivint les actuals gestes.

Poblacions amb notícies d'actuacions (1889-1925)

Dels 37 anys, aquesta és la relació de notícies d'actuacions per poblacions, tenint en compte que només computem una notícia per any, encara que en una mateixa temporada s'hagués actuat més d'una vegada. El llistat inclou les poblacions en què s'actuà més d'un any.

<i>Població</i>	<i>Nombre d'anys</i>
Vilafranca del P.	34
El Vendrell	26
Tarragona	24
Valls	23
L'Arboç del Penedès	21
Vilanova i la Geltrú	17
Torredembarra	12
Reus	9
Montblanc	7
La Bisbal del Penedès	6
L'Espluga de Francolí	5
Constantí	3
Barcelona	3
Igualada	3
El Pla de Santa Maria	3
La Pobla de Montornès	3
Llorenç del Penedès	3
Vallmoll	2
Montbrió del Camp	2
Vilanova d'Escornalbou	2
Sarrià	2
Terrassa	2

Notes

- ¹ *El Eco de Valls*, 27-6-1889
- ² *La Comarca de Noya*, 7-9-1889
- ³ MARTORELL, Antoni, a *Verde y Azul*, agost 1944
- ⁴ MORANT, J., a *Història dels castells*, pàg. 87
- ⁵ *El Eco de Valls*, 8-2-1891
- ⁶ *Món casteller*, vol. I, pàg. 224
- ⁷ TRENCHS, M., a *Miscel·lània Castellera*, pàg. 48
- ⁸ *El Vendrellense*, 29-7-1894
- ⁹ *El Labriego*, 15-9-1894
- ¹⁰ *Diario de Tarragona*, 2-9-1894
- ¹¹ *El Vendrellense*, 4-8-1895
- ¹² *El Labriego*, setembre 1895
- ¹³ *El Vendrellense*, 2-8-1896
- ¹⁴ *Diario de Tarragona*, 22-8-1896
- ¹⁵ *El Vendrellense*, 1-8-1897
- ¹⁶ *La Actualidad*, 26-7-1897
- ¹⁷ *La Actualidad*, 1897
- ¹⁸ *Diario de Villanueva*, 29-7-1897
- ¹⁹ *Fets castellers*, pàg. 13
- ²⁰ *Reus*, 22-10-1899
- ²¹ *Xiquets de Reus. 5 anys de castells*, pàg. 10
- ²² *La Actualidad*, 10-2-1901
- ²³ *Lo Vendrellench*, 4-8-1901
- ²⁴ *Diario de Villanueva*, 4-8-1901
- ²⁵ *Món casteller*, vol. I, pàg. 300
- ²⁶ *Cultura*, núm. 518, juny 1992
- ²⁷ *Panadés*, 29-8-1968
- ²⁸ *La Conca de Barberà*, 1-10-1904
- ²⁹ LÓPEZ, M.A. i FERRÉ, S., a *El fet casteller a la Bisbal*, pàg. 20
- ³⁰ *El Baix Penedès*, 15-7-1906
- ³¹ *La Conca de Barberà*, 13-9-1906
- ³² CUSINÉ, Fèlix, a *Acción*, 3-10-1964
- ³³ *La Conca de Barberà*, 18-5-1907